

TALABALARINING IJTIMOYIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHGA YO‘NALTIRISH SHARTLARI

Qahharova Dilnoza Komiljon qizi

University of Business and Science pedagogika va psixologiya
yo‘nalishi bo‘yicha 1-bosqich magistranti

***Annotatsiya.** Zamonaviy vaziyatda ijtimoiy kompetentlik yoshlarni oliy ma‘lumot olishida rivojlanadi. Talabalar jamoasi yosh o‘spirin hayotidagi muhim davrdir. Oliy ta‘lim samaradorligini oshirish, kasbiy va ijtimoiy kompetentligi zamonaviy milliy jamiyatini rivojlantirish uchun strategik resurslarni o‘z ichiga olgan yosh mutaxassislarni tayyorlash va sifatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular ijtimoiy sohada samarali hamkorlikni, kasbiy va ijtimoiy sohada innovatsion texnologiyalardan foydalanishni ta‘minlaydi.*

***Kalit so‘zlar:** talaba, ijtimoiy kompetentlik, takomillashtirish, shart-sharoitlar.*

So‘z boshida ta‘kidlash joizki, ijtimoiy kompetentlik - bu insonning individual fazilatlarining murakkab dinamik integral tizimi bo‘lib, uning umumiy qabul qilingan ijtimoiy me‘yorlar va qoidalar, qadriyatlar, shuningdek jamiyat pozitsiyalarini hisobga olgan holda ijtimoiy muhitda harakat qilish qobiliyatini ta‘minlaydi. Talaba ijtimoiy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, turli vaziyatlarda qaror qabul qilish tajribasiga ega bo‘lishi, shuningdek, jamoa, uni o‘rab turgan atrof-muhit bilan samarali muloqot qilishga tayyor bo‘lishi kerak.

S.N.Krasnokutskayaning fikriga ko‘ra, oliy o‘quv yurtlari talabalarining ijtimoiy vakolatlari quyidagi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

- kasbiy faoliyatga tayyorlik: ish odob-axloq qoidalarini bilish; kasbiy layoqatini rejalashtirishga ega bo‘lish, ish qidirish meta-laridan foydalanish; mehnat faoliyatining me‘yoriy-huquqiy asoslarini, xodimlarning ish haqini tashkil etish va qo‘llash usullarini bilish; lavozimga ko‘tarilish uchun marketing va o‘zo‘zini marketing ko‘nikmalariga ega bo‘lish;

- o‘z oilasini yaratishga tayyorlik: oila qonunchiligi va nikoh va oilaviy munosabatlar psixologiyasini bilish; bolalarni tarbiyalashda pedagogik madaniyat asoslari; uy xo‘jaligi ko‘nikmalari;

- Mamlakat fuqarosi bo‘lishga tayyorlik: ijtimoiy institutlar va tuzilmalar, ijtimoiy guruhlar, ularning faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari, o‘z xatti-harakatlari to‘g‘risida tahlil qilish bilimlari [4, 13]. Oliy o‘quv yurtlarida tahsil olayotgan talabalarining ijtimoiy kompetentligi tarkibiga quyidagilar kiradi:

1. Tarkibiy komponenti - ijtimoiy bilimdir.

2. Operatsion komponent, ya'ni amaliy komponent - ijtimoiy va kasbiy faoliyatning ijtimoiy texnologiyalariga ega bo'lish, ya'ni - bu ijtimoiy ko'nikmalar va orttirilgan malakalar.

Talabada operatsion funktsiyalarni shakllantirish samaradorligi shaxsning aniq qadriyat munosabatlari, ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishga ta'sir qiluvchi shaxsning hayotiy strategiyalari mavjudligiga bog'liq. T.G.Pushkarevaning asarlarida shaxsning ijtimoiy kompetentligining tarkibiy qismlari bo'lgan ijtimoiy bilim, ko'nikma, malaka va qobiliyatlarni o'zlashtirish zarurligi tasdiqlangan. Ijtimoiy kompetentlikga inson tomonidan ta'lim va kasbiy faoliyat jarayonida amalga oshiriladigan birlamchi, ikkilamchi va uchinchi darajali sotsializatsiya orqali erishish mumkinligi ta'kidlangan [8].

Ijtimoiylashuv jarayoni doirasida talaba ijtimoiy asoslarga, atrofdagi voqealikka, sodir bo'layotgan voqealarni idrok etish va baholashda adekvatlikka o'z munosabatini shakllantiradi, shaxsning sub'ektivligi shakllanadi: faol, tanlangan, maqsadli faoliyat, shaxsning ma'naviy va jismoniy salohiyatini amalga oshirish, ya'ni talabaning ijtimoiy kompetentligi shakllanadi. Ushbu jarayon qanchalik muvaffaqiyatli o'tganiga qarab, talaba o'z qobiliyatlari va iste'dodlarini qanchalik to'liq anglay olishi, ijtimoiy etuk bo'lib, jamiyat uchun foydali bo'lishi, ya'ni o'zini o'zi anglash uchun qulay sharoit yaratishi aniq bo'ladi. Ijtimoiylashuv jarayonining muvaffaqiyati kechishi shaxslarda nafaqat tabiiy fe'l atvorning mavjudligiga, balki ijtimoiy kompetentlikni shakllantirishi uchun amaldagi xatti harakatlar sodir bo'lishiga ham bog'liq. Talabalarda ijtimoiy kompetentlik jarayon sifatida takomillashib boradi va unga erishishda o'quv jarayoni doirasida amalga oshiriladi. Talabalarning ma'naviy va ijtimoiy shakllanishi - moddiy va madaniy qadriyatlar, me'yorlar, qoidalar, munosabatlarning tashuvchisi makro-mezomikroijtimoiy muhit, o'qitish va ta'lim faoliyati, axborot-texnik muhit, ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlar va to'g'ridan-to'g'ri talabaning dunyoqarashi kabi omillarning ta'siri bilan belgilanadi. Yuqoridagi omillar ta'siri ostida talabalarning ijtimoiy kompetentligi ularning ijtimoiy bilimlarini kengaytirish va chuqurlashtirishga, ijtimoiy va kasbiy fazilatlarni egallash va takomillashtirishga yordam beradi, bu ularga ijtimoiysiyosiy jarayonlarda eng muvaffaqiyatli harakat qilish, raqobatbardosh mutaxassis bo'lish, zamonaviy mehnat bozorida muvaffaqiyatli hamkorlik qilish ko'nikmalariga ega bo'lish, bandlik xizmati organlari bilan hamkorlik qilish, va ijtimoiy muhitdagi o'zgarishlar, shu bilan shaxsning o'ziga xos xususiyati sifatida ijtimoiy kompetentlikni shakllantirishga ta'sir ko'rsatadi. Yuqoridagi parametrlarni hisobga olgan holda, talabalarning ijtimoiy kompetentligini tarkibiy qismlari motivatsiya va qadriyatlar (yoshlarning ijtimoiy pozitsiyasi, munosabati,

dunyoqarashi), mazmuni (ya'ni talabaning ijtimoiy bilimlari), ijtimoiy ko'nikmalar va malakalariga aloqalari bo'ladi.

Talabalar juda keng ijtimoiy bilim, ko'nikma va bilimlarga ega shaxs sifatida o'zini namoyon etishga moslahgan bo'lib, ularda o'z o'zini taxlil qilish umkoniyatlari past miqdordagi ko'rsatkichga ega. Shu ma'noda kasbiy fanlar bo'yicha bilim olishdan tashqari, talaba "Boshqaruv psixologiyasi", "Kasbiy psixologiya", "Odob-axloq qoidalari" va boshqa fanlarni o'rganadi. Shunday qilib, bo'lajak mutaxassis atrof-muhit, ijtimoiy guruhlar, madaniyatlararo aloqa mexanizmlari bilan muvaffaqiyatli ijtimoiy o'zaro ta'sir o'tkazish ko'nikmalariga ega bo'la boshlaydi. Talabalarining ijtimoiy kompetentligi mezonlari orasida quyidagilarni ta'kidlash kerak:

1. Shaxsning o'z-o'zini anglashi va uning qadriyatlarga munosabatlari, bu qadriyatlarni tanlay bilishi, ularni asoslash va umume'tirof etilgan ijtimoiy me'yorlar nuqtai nazaridan, shuningdek ularning ijtimoiy mavqei nuqtai nazaridan baholash qobiliyatini namoyon qilishi; shaxsning xulq-atvori, ijtimoiy xulqatvorining aniq maqsadlari va ijtimoiy yo'nalishini belgilashda.

2. Metodologiya, kategoriyalik, refleksivlik, proektivlik va konstruktivlik aniq ijtimoiy bilimlarning empirik ko'rsatkichlariga aylanadi. Shaxs o'ziga xos sharoitlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, xilma-xillikda birlikni ko'rishi, ijtimoiy muammolarni muvaffaqiyatli hal qilishi kerak.

3. Mavzuning dolzarbligi shaxsning turli sohalarda mustaqil tanlov qilish, ushbu tanlov uchun javobgar bo'lish, harakat va muloqotning innovatsion ijtimoiy ahamiyatga ega variantlarini modellashtirish qobiliyatida namoyon bo'ladi; o'zini o'zi boshqarish, havaskorlik faoliyati, o'z-o'zini tarbiyalashda subyektivlik natijasi shaxsning mustaqilligi hisoblanadi.

4. Ijtimoiy kompetentlikning amaliy tarkibiy qismi - hayotning turli sohalarida texnika va texnologiyalarni o'zlashtirishda, ijtimoiy xulq-atvorni tashkil etish va konstruktivlikda namoyon bo'ladi. Natijada shaxsning shaxsiy va jamoat manfaatlarini muvofiqlashtirish, o'z sa'y-harakatlarini jamoaning sa'y-harakatlari bilan bog'lash qobiliyati bo'lishi kerak, ya'ni belgilangan maqsadlarga erishish uchun innovatsion hamkorlikni yo'lga qo'yishi lozim [5, 16].

Teskari jarayon-bu shaxsning qadriyatlari va bilimlari, talabalarning imkoniyatlari va uning haqiqiy ijtimoiy mavqei o'rtasida nomuvofiqlik mavjud bo'lganda, ijtimoiy qobiliyatsizlik kuzatiladi. Qobiliyatsizlik qadriyat shakllanmaganida, oila, jamoa, jamiyat, davlat, mamlakat hayotiga befarqlikda namoyon bo'ladi; o'zaro ish jarayonida ishlay olmaslikda, ya'ni talaba aniqrog'i mavjud bo'lgan ijtimoiy imkoniyatlardan qanday foydalanishni aniq bilmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.
2. Ataxo‘jayeva, S. A. (2020). INGLIZ TILINI O‘RGATISHDA LOYIXA ISHINI TASHKIL QILISHNING AFZALLIKLARI. *Science and Education*, 1(1), 403-406.
3. Shaxlo Anvarovna Ataxo‘Jayeva (2023). O‘QITUVCHILARINING SOTSIOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 4 (TMA Conference), 111-115.
4. Nortoji Jumayevich Eshnayev, & Shahlo Anvarovna Atakhujaeva (2021). SELF-DESTRUCTIVE BEHAVIOR AND ITS ESSENCE. *Academic research in educational sciences*, 2 (CSPI conference 1), 371-375.
5. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH TEACHERS ‘ SOCIAL INTELLIGENCE.
6. Anvarovna, A. S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(4), 169-172.
7. Atakhujaeva, S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*.
8. Anvarovna, A. S. CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.